

ПРАВНА ПРИРОДА ИНТЕРДИКАТА

I

Једно од процесуалних средстава које је римски *pretor-praetor urbanus* прописивао и које је у оквиру свог практичног рада, тј. судске и извршне делатности широко користио били су интердикти. Путем интердиката интервенисао је у различитим сферама правног живота, задирући у све области права, и тако је не само решавао бројне односе и спорове из свакодневне праксе већ је истовремено давао и правну заштиту многим новим односима и институтима. С обзиром на овакву свеобухватност и значај интердиката изузетно је важно и разматрање правне природе овог института и то како са теоријско-историјског аспекта, тако и *de lege ferenda* у вези са њиховом улогом у савременим правним системима. Изучавање овог проблема, осим тога, актуелно је и значајно јер му до сада није била посвећена посебна пажња у романистици.

II

У примени интердиката током скоро пет векова, за време у коме их је прописивао и издавао претор, дешавале су се битне промене. Стога је неопходно најпре изложити интердикте уведене и коришћене у периоду републике, у раном и позном принципату, да би се сагледао њихов целовит систем, на основу чега је могуће анализирати правну суштину овог института.

1. Интердикти су у римски систем грађанско правне заштите уведени у периоду републике, непосредно после завршетка другог пунског рата. У томе времену квалитативних промена економског и друштвеног живота, и поготово динамичног развитка робноновчаних односа, оквири постојећих малобројних и строго формалистичких легисакција нису могли да задовоље бројне захтеве праксе и јавиле су се неодољиве потребе за новим и ефикаснијим процесуалним средством. Удовољавајући томе "стваралац" римског приватног права-*praetor urbanus* уводи и почиње да користи прве интердикте, решавајући проблеме правне заштите поседа патриција на *possessio agri occupatorii*.⁽¹⁾

Укидањем правног режима *possessio occupatoria* у другој половини II века пре наше ере није отпала потреба за интердиктном заштитом. Напротив, у складу са новим околностима претор шири подручје примене интердиката и користи их за заштиту државине других непокретних ствари,⁽²⁾ а затим и државине на покретним стварима у квиритској својини.⁽³⁾ Нешто доцније, поред интердиката чије је издавање могао захтевати само грађанин за заштиту свог повређеног интереса, уведена је и нова група популарних интердиката-*interdicta popularia*, која се давала на захтев било ког грађанина и служили су заштити јавних интереса.

1) Јоцић, Л.-Римско право, Нови Сад, 1990, стр.174.

2) Према немачком романисти Казеру, претор после *possessio na ager publicus*-у интердиктима најпре штити прекаријске поседе клијената, затим наследног закупча и секвестарски посед, *Eigentum und Besitz in alterem romischen Recht*, Köln-Graz, 1956, str.328.

3) Види, Savigny, F.-*Das Recht des Basitzes*, Berlin, 1865, str.197, Biscardi, A.-*La protezione interdittale nel processo romano*, Siena, 1938, str.64. i Kaser, M.-*ibidem*.

У постојећем легисакционом поступку ови интердикти представљају изузетке не само од редовног грађанског процеса већ и од важећег начина стварања нових legisakcija. ⁽⁴⁾

У новом формуларном поступку интердикти постају једно од главних преторских средстава путем којих је утицао на римски правни живот и омогућили су његову пуну афирмацију у правном систему. И даље их је издавао на основу свог *imperium*-а у оквиру јурисдикционе и извршне функције, али су се они у новом облику заснивали на посебном тексту формуле, слично тужбама. ⁽⁵⁾ Даљи развој робноновчаних односа, пораст градова, нове тековине цивилизације, развитак правног саобраћаја и заострени друштвени сукоби током II века пре наше ере и крајем републике захтевају корените реформе римског правног система. Сходно томе претор поред постојећих уводи и примењује највећи број нових интердиката у областима стварног и облигационог права, као и областима статусног, породичног и наследног права.

Ново околности до којих је дошло у принципату, променама у организацији државне власти тј. централизацијом, у којој принципс и његов чиновнички апарат имају примарно место не само у управи него и у законодавству и правосуђу одразило се на смањење преторове делатности и могућност увођења нових интердиката. У оквиру своје *iurisdictio* он је користио скоро све старе интердикте, али је у раном принципату прописао само два нова интердикта и то у заложном и наследном праву.

2. У позном принципату интердикти представљају заокружен систем који се може утврдити на основу података из Улпијанове и Паулусове систематизације интердиката и других фрагмената из њихових дела који су сачувани у Јустинијановим Дигестама. ⁽⁶⁾ Наиме, Улпијан и Паулус у својим текстовима коментаришу римске интердикте, репродукују текстове њихових формула и класификују их у различите групе, па се из свега тога може доћи и до аутентичног система интердиката који су примењивани у позној класици. Разврставањем ових интердиката према правним областима у којима се путем њих давала заштита и према редоследу увођења, добија се следећи преглед интердиката примењиваних до краја класичног периода:

Интердикти за заштиту државине

- *Interdictum uti possidetis*
- *Interdictum utrubi*
- *Interdictum de vi*
- *Interdictum de vi armata*
- *Interdictum de precario*

Интердикти у појединим областима стварног права

- *Interdictum quem fundum*
- *Interdictum quod vi aut clam*
- *Interdictum de operis novi nuntiatio*
- *Interdictum demolitorium*
- *Interdictum de arboribus caedendis*
- *Interdictum de glande legenda*
- *Interdictum quem usum fructum*
- *Interdictum de itinere actuque privato*
- *Interdictum de itinere reficiendo*
- *Interdictum de aqua cottidiana et aestiva*
- *Interdictum de rivis*
- *Interdictum de fonte*

4) Види, Јоцић, Л.-op.cit, стр.108-110.

5) Види, Јоцић, Л.-op.cit. стр.106-107 и 114-117.

6) То су текстови: Д.43,1,1/Ulpianus libro sexagensimo septimo ad edictum/i D.43, 1,2,/Paulus libro sexagensimo tertio ad edictum/.

- Interdictum de cloacis privatis
- Interdictum de superficiebus
- Interdictum de migrando
- Interdictum Salvianum

Интердикт у облигационм праву

- Interdictum fraudatorium

Интердикт у статусном праву

- Interdictum de homine libero exhibendo
- Interdictum de liberto exhibendo

Интердикти у породичном праву

- Interdictum de liberis exhibendis
- Interdictum de liberis ducendis
- Interdictum de uxore exhibenda ac ducenda

Интердикти у наследном праву

- Interdictum quorum bonorum
- Interdictum quam hereditatem
- Interdictum quod legatorum
- Interdictum de tabulis exhibendis

Популарни интердикти

- Interdictum ut quod factum erit, restituatur
- Interdictum ne quid in loco sacro fiat
- Interdictum ne quid in loco publico fiat
- Interdictum de loco publico fruendo
- Interdictum de operis novi nuntiatio /publico/
- Interdictum ut in via publica itinereve publico facere immittere
- Interdictum ut in via publica itinereve publico factum immissum habes
- Interdictum ut in via publica itinereve publico ire agere liceat
- Interdictum de via publica et itinereve publico reficiendo
- Interdictum ne quid in flumine publico ripave eius facias
- Interdictum quod in flumine publico ripave eius factum
- Interdictum ne quid in flumine publico ripave eius fiat
- Interdictum quod in flumine publico ripave eius factum, restituas
- Interdictum ut in flumine publico navigare liceat
- Interdictum de ripa minuenda
- Interdictum quod in cloace publica factum sive (ea) immissum habes
- Interdictum ne quid fiat immittaturve
- Interdictum de homine libero exhibendo /publice/

Из овога се види да је у позном принципату постојало 49 интердиката, што је већи број од actiones honorariae-pretorskih тужби, којих је било 41. ⁽⁷⁾

---

7) Број преторских тужби утврђен је према Леленовој реконструкцији Јулијановог Edictum-a Perpetuum-a, Lenel, O.-Edictum perpetuum praetoris urbani, Leipzig, 1927, str.31-45.

III

3. За одређивање правне природе интердиката и њиховог места у римском грађанском поступку у различитим историјским периодима у којима су коришћени, од прворазредног су значаја доказни поступак који је вођен приликом њиховог издавања и предмет о коме се расправљало. Реч је заправо о врсти доказа које је тужилац требало да поднесе у поступку да би се издао интердикт. Ови докази се, иначе, могу односити само на чињенице, а некада и на право.⁽⁸⁾ Отуда ћемо размотрити, пре свега, доказни поступак и предмет заштите коју су пружали интердикти и испитаћемо околности да ли се путем интердиката расправљало само фактичко стање или се код њих у неким случајевима улазило и у расправљање правних питања. У вези са тим неопходно је указати и на проблем односа између интердиката и тужби.

4. У погледу доказног поступка између интердиката постоје извесне разлике које су и последица времена у коме су поједини интердикти увођени и издавани. Сразмерно дуго време од око три века у коме су они прописивани и око пет векова њихове примене од стране претора, представља и период у коме је римско право доживело свој највећи развитак и најзначајније промене. Зависно од тога и са гледишта формалног права старији интердикти донекле се разликују од доцнијих.

Код најстаријих интердиката који су се заснивали на *causa cognita* претора и служили су заштити *possessio* на *ager publicus*-у, предмет спора било је узнемиравање поседа, а њихово дејство било је успостављање последњег фактичког стања поседа. Ови интердикти су, неспорно, штитили само фактичке односе. Претор је на основу испитивања чињеничних навода тужиоца о узнемиравању поседа издавао интердикт у безусловном облику. Тако је брзо и на ефикасан начин постигао успостављање ранијег стања државине. Интердикт је већ у то време добио своју основну карактеристику процесуалног средства, неупоредиво бржег и погоднијег за странке од тада важећих *legisactio*.

Што се тиче интердиката у доцнијем периоду, када су они проширени и на заштиту државне других непокретних и покретних ствари у квинитској својини, и за њих је такође очигледно да се радило само о заштити фактичких односа. Тужилац је у захтеву за издавање интердикта требало да докаже чињенице узнемиравања или одузимања поседа, а то је био и предмет спора. Претор је на основу сумарног испитивања чињеничних навода тужиоца издавао интердикт, чије је дејство било да се успостави последње невициозно стање државине. У овом случају интердикт се издаје у хипотетичком облику, заснован је на посебном тексту формуле и представља процесуално средство ван редовног процеса. Посесорна заштита конституише се, дакле, насупротив петиторној као сумарни и једноставнији пут заштите фактичких односа, али са том разликом што овде одлука није дефинитивна - *in meritum*.

Иако је код популарних интердиката предмет спора фактичко стање и они су у основи били средство истог формално-правног карактера као и посесорни интердикти. Ипак би у погледу ове групе интердиката требало учинити извесну дистинкцију. Наиме, популарни интердикти, са једним јединим изузетком (*interdictum de homine libero exhibendo publico*), штитили су ствари у јавној употреби, што је заправо значило заштиту општих или јавних интереса. Они су санкционисали дела за која се са аспекта позног римског и савременог права без двоумљења може констатовати да су кривична дела /тј. *delicta publica*/, али у време њихове примене та дела се квалификују као кривични деликти имовинског права. Без обзира на

8) Потребно је напоменути да је за овај проблем ирелевантан накнадни интердиктни поступак тзв. *iudicium Cascelianum*, који је вођен у случају ако се једна од странака не покори интердикту или оспори претпоставке и истинитост чињеничних навода. Накнадни поступак, наиме, вођен је према истим начелима као и редовни грађански процес.

придев *popularis*, интердикти из ове групе нису спадали у *ius publicum*, али то што је њихово издавање могао тражити сваки римски грађанин и што су служили заштити јавног интереса не дозвољава ни да се тврди да су припадали потпуно домену приватног права. Најприхватљивији би био закључак да су се они налазили на граници између области јавног и приватног права. Не улазећи овде у дубљу анализу овог питања, несумњиво је да су популарни интердикти такође били процесуална средства чије се основно дејство састојало у заштити фактичких односа.

За интердикте који су установљени током I века пре наше ере и пред крај периода републике утврђено је да су били намењени искључиво заштити фактичких односа. Код свих интердиката који су, упоредо са посесорним - државинским, служили за решавање спорова у областима стварног права, суседничких поседовних односа, у вези фактичког вршења службености, *superficiosa*, у заложном праву, у области облигационог, статусног, породичног и наследног права, тужилац је требало да докаже или само учини вероватним чињенице ометања фактичких односа. Овде се ради о споровима који су, с обзиром на материју веома разнородни, али је свима њима заједничко обележје то што се доказни поступак спроводи ради утврђивања стварног стања фактичких односа.

У поступку код оба интердикта уведена почетком принципата, међутим, расправљало се поред фактичких и о правним питањима. За издавање интердикта *de tabulis exhibendis* претор је спроводио сумарни доказни поступак да би утврдио статус наследника, садржину тестаментa, или правни интерес других заинтересованих лица, и чињеницу да тестамент који се налази код туженог припада оставиоцу. На основу таквог правног и чињеничног стања интердикт је постигао основно дејство које се састојало у предаји тестаментa наследницима и стављању на увид заинтересованим лицима. Предмет његове заштите било је, уствари, субјективно наследно право наследника или правни интерес других лица. У поступку код интердикта *Salvianum*-а тужилац је требало да докаже постојање уговора о закупу земљишта, његов садржај и услове залагања закупчевих *investa et illata*-пољопривредног инвентара, о чему је и спровођен доказни поступак. Овај интердикт је доводио до преноса државине заложених ствари на закуподавца. Предмет спора који је вођен били су постојање и садржина уговора о закупу земљишта и чињеница доспелости тражбине, што значи да се претор и овде упуштао у разматрање правног питања. С друге стране, поступци за издавање старих интердиката из периода републике нису претрпели битније измене, а остали су исти и предмети њихове заштите.

Према томе, у току периода принципата код највећег броја интердиката расправљала су се стања фактичких односа, са изузетком два интердикта где се улазило и у испитивање правних питања. Ова два интердикта, према великом броју осталих /47 интердиката/, представљају изузетке од основне карактеристике римске интердиктне заштите. Примену интердиката претор је проширивао из разлога практичне целисходности, да би помоћу њих удовољавао новим захтевима праксе, и обухватао и оне односе за које се обично давала тужба. При томе не би требало искључити ни утицај других околности као што су постепено опадање преторове улоге у римском праву, смањена могућност за увођење нових интердиката и све шира примена петиторног система. У настојању да интердикте већ у принципату прилагоди новим условима примене и да их у том циљу донекле приближи тужбама, претор путем интердиката почиње да се упушта и у разматрање правних питања.

5. Имајући ово у виду поставља се и питање односа између интердиката и тужби. Интердикти су, пре свега, имали самосталан домен примене. Највећи њихов број пружао је заштиту независно од петиторног система, само су у неким случајевима интердикти давани и за оне спорове који су били регулисани и путем тужби. Наиме, пет интердиката штитило је исте односе поводом којих је већ био покренут редовни формуларни поступак. Тако је интердикт *quem fundum* био издаван истовремено са тужбом *rei vindicatio*, интердикт *quem usum fructum* у току поступка *vindicatio servitutis*, интердикт *quam hereditatem* у поступку *hereditatis petitio*,

и интердикти *de homine libero exhibendo* и *de libertis exhibendo* издавани су у току поступка *vindicatio in libertatem*. За разлику од одговарајућих тужби по којима је спор расправљан *in meritum* и где се одлучивало о правним питањима, код свих ових наведених интердиката предмет заштите били су фактички односи. Тужилац је требало да докаже само чињенице о фактичком стању поседа, а не и своје право. Претор је на основу утврђеног чињеничног стања издавао интердикте који су својим дејством доводили до предаје државине земљишта, заоставштине, уступања плодуюживања, до ослобођења из ропства слободног човека или изручења ослобођеника-*libertina*. Ови интердикти су имали, као што се види, исто дејство као и наведене тужбе, али су то постигали на бржи и једноставнији начин. Тим путем претор је, заправо, отклањао недостатке петиторног система и омогућавао је да се и у ситуацијама када неко лице неће да се упусти у редован поступак, одлуком о успостављању фактичког односа дође до истих резултата и да се заштите интереса странака.

Управо се у томе огледају и неке од предности интердиктне заштите над петиторном. Оне би могле да објасне околност што у времену у коме интердикте издавао претор није познат ниједан случај да је интердикт прешао у тужбу, или да је био замењен неком постојећом тужбом. Напротив, и тамо где су постојале посебне тужбе, интердикти су и поред њих имали значајну примену. Интердикти су били повољнија средства и за претора и за странке, јер су претору олакшали рад, а странкама су поговарали скраћеним доказним поступком и брзом заштитом повређених интереса.

IV

На основу изложеног може се закључити да су интердикти током периода у коме их је издавао *praetor urbanus* претрпели извесне промене у облику и форми, у предмету заштите и дејству, али су ипак задржали своје основне концептуалне карактеристике. Од процесуалног средства за заштиту искључиво фактичких односа, са повећањем броја и ширењем домена примене долази и до проширења предмета њихове заштите. Само у малобројним случајевима путем интердиката расправљана су и правна питања, али су они остали изузетак. Интердикти су и у завршном облику који им је дао њихов творац - претор, представљали процесуална средства за заштиту, у првом реду, фактичких односа.

Оваква обележја интердиктна заштита ће задржати не само у екстраординарном поступку и до краја примене у римској држави, већ ће то постати и основне карактеристике посесорне заштите у скоро свим савременим правним системима.

Д-р Лазар Йоцич

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ИНТЕРДИКАТА

Резюме

Имея в виду что в применении интердиката одного из главных процессуальных средств городского претора римлян который в рамках судебной и исполнительной деятельности широко пользован, случались важные изменения, исследованы интердикты введены в пользование в периоде республики в раннем и позднем принципате что дало возможность соблюдать совокупную систему и подчеркнуть правовую природу этого института.

В заключении автор приводит что и кроме изменений в основной форме в предмете защиты интердикты сохранили свои характеристики. С процессуального средства для защиты исключительно фактических отношений, с увеличением их числа и увеличением применения привело к расширению предмета защиты, но только в нескольких случаях рассматривались правовые вопросы.

